

SĂRĂCIA ȘI IMPACTUL SĂU ASUPRA GENERAȚIILOR TINERE

GHEORGHE BARBU

Concluziile desprinse din analizele¹ efectuate de Institutul de Cercetare a Calității Vieții asupra nivelului de trai al populației autohtone în anii de după 1989 arată, între altele, că în rândul săracilor poziția cea mai importantă o dețin familiile cu copii în întreținere și mai ales cele cu mai mult de doi, iar în cazul familiilor monoparentale și cele cu doi copii. Potrivit datelor rezultate din ancheta sociologică desfășurată la începutul lunii iulie 1994 (pentru iunie același an), comparativ cu 38,3%, cât a reprezentat media pe ansamblul eșantionului, cuplurile familiale cu mai mult de doi copii se înscriau sub minimul de subzistență în proporție de aproape 70%, iar familiile monoparentale cu doi și mai mulți copii - într-o proporție de 76% (deci mai mult de trei sferturi). Dacă avem în vedere că în aceste familii preponderentă este populația aflată la vârsta de 0 la 14-15 ani, înseamnă că grosul celor săraci îl formează copiii și adolescenții.

Evaluarea consecințelor acestei situații asupra celor mai tinere generații și într-un anumit fel asupra generațiilor active din țara noastră în anii de început ai mileniului trei impune cunoașterea ponderii pe care o deține numărul copiilor din familiile menționate mai sus în totalul copiilor. Potrivit datelor Recensământului populației și locuințelor, realizat de Comisia Națională pentru Statistică la începutul anului 1992, din totalul de 4327,8 mii nuclee familiale cu copii, familiile monoparentale cu doi și mai mulți copii și cuplurile cu peste doi copii însumau 969,8 mii, respectiv 22,4% din total. Numărul copiilor cuprinși în aceste familii reprezenta 41,5%. Altfel spus, aproximativ o cincime din nucleele familiale cu copii cuprindeau peste două cincimi din copiii existenți în țară. Modificările de natură demografică care au avut loc în timpul scurs de la data recensământului menționat, în special în ceea ce privește natalitatea și mortalitatea infantilă, deși au fost însemnate, în sens nefavorabil, nu au provocat, după părerea noastră, schimbări notabile în proporțiile prezentate mai sus.

---

¹ La calcularea unora din datele cuprinse în acest articol au contribuit Adina Mihăilescu și Simona Stroie, cercetători științifici la I.C.C.V.

Revenind la recensământul din 1992, se impune precizarea că din totalul cuplurilor familiale cu copii cele cu trei și mai mulți constituiau 20,4%, iar din ansamblul familiilor monoparentale, cele cu doi copii și peste reprezentau 32,9%, deci aproape o treime².

1. Categoriile socio-economice cu pondere mare în rândul familiilor numeroase

După categoria socio-economică a capului de familie, la data efectuării recensământului, poziția predominantă în totalul familiilor supuse analizei o dețineau familiile de muncitori salariați. Din cele 969,8 mii nuclee familiale avute în vedere, 579,9 mii, respectiv 59,8% erau constituite din familii de muncitori salariați a căror sursă principală de venituri o reprezintă salariile și diversele drepturi salariale³. Un fapt deosebit de grav în cazul multora din aceste familii îl constituie prezența unei singure persoane active. În ianuarie 1992, dintr-un total de 525,5 mii cupluri în care se aflau trei și peste trei persoane întreținute, 247,9 mii (47,2%) aveau o singură persoană activă. Or, potrivit calculelor Institutului de Cercetare a Calității Vieții, un venit salarial mediu net la nivelul economiei naționale depășea, în februarie 1996, cu 21% minimumul de subzistență al unui cuplu fără copii din mediul urban și se situa cu 33% sub minimumul de trai decent al acestuia. Pentru familiile de salariați cu trei copii, în luna februarie 1996, un asemenea venit a constituit 55,6% din minimumul de subzistență și 20,6% din minimumul de trai decent.

Frecvență în cazul acestor cupluri, ca de altfel în cel al majorității familiilor de salariați, este situația când ambii părinți sunt activi. Din cele 152003 cupluri cu trei copii în întreținere înregistrate la *Recensământul populației și locuințelor din ianuarie 1992*, 98,6% întruneau această condiție. În mod similar au stat lucrurile și cu familiile cu mai mult de trei copii în întreținere. Ulterior, ca urmare a amplificării unor aspecte negative din economia românească, în multe din aceste familii au apărut șomeri, deci s-a redus numărul persoanelor active.

O imagine aproximativă a modificărilor survenite în ultimii ani în raportul dintre minimumul de trai decent și minimumul de subzistență, de o parte, și veniturile posibile ale unei familii cu trei copii în întreținere, de altă parte, este redată, în linii generale, de următoarele date:

---

² Aceste procente, ca și cele de mai sus, au rezultat din prelucrarea datelor cuprinse în lucrarea *Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992*, vol.III, București, Comisia Națională pentru Statistică, 1994, p. 915-940.

³ La această concluzie s-a ajuns pe baza datelor obținute prin *Ancheta integrată a gospodăriilor (AIG)*, pe o perioadă de 1 an (1.10.1994 - 31.09.1995), efectuată într-un număr de 31941 gospodării, de Comisia Națională pentru Statistică.

Tabelul 1

Raportul între venitul (ipotetic) al unei familii de salariați cu trei copii și minimele de trai decent și de subzistență, rezultate din calculele ICCV, pentru perioada oct.1990-febr.1996

Structura (ipotetică) a veniturilor a familiei	Tipul de minim de trai	Luna avută în vedere						
		oct '90*	oct '91	oct '92	oct '93	oct '94	oct '95	febr '96***
1. Două venituri salariale medii nete plus alocațiile pentru copii	MS	190,9	152,7	125,1	100,3	105,6	126,6	117,2
	MD	118,4	94,7	77,6	62,2	65,5	78,6	72,7
2. Un venit salarial mediu net plus un salariu minim plus alocațiile pentru copii	MS	155,5	122,9	96,5	76,6	76,1	85,0	78,3
	MD	96,5	76,3	59,9	47,5	47,2	52,7	48,6
3. Un venit salarial mediu net plus un ajutor mediu de șomaj plus alocațiile pentru copii	MS	-	143,6	118,5	86,3	71,8**	82,1**	-
	MD	-	89,1	73,5	53,5	44,5**	50,9**	-

MS = Minim de subzistență; MD = Minim de trai decent.

* În 1990, nu se introdusese ajutorul de șomaj și de aceea la varianta trei de venituri nu s-a calculat raportul.

** Ajutorul de șomaj luat în calcul reprezintă media anuală

*** Pentru trimestrul I 1996 n-au existat date referitoare la ajutorul mediu de șomaj.

Datele din tabelul de mai sus pun în evidență faptul că în cazul familiei de salariați cu trei copii în întreținere, numai prezența a două venituri salariale de mărime cel puțin medie o situează pe aceasta deasupra minimului de subzistență dar o plasează, începând cu anul 1991, sub minimul de trai decent. Această ultimă relație a cunoscut un proces de înrăutățire după 1992, punctul cel mai grav atingându-l în 1993. Pentru familiile de salariați de mărime similară cu venituri mai mici, căderea în sărăcie a devenit o realitate de necontestat. Totodată, fiecare persoană (copil) în plus aflată în grija unei familii de talia celei menționate, prin faptul că la masa nevoilor de consum existente se prezintă cu nevoile sale proprii, la venituri contribuind doar cu o sumă infimă (alocația pentru copii), agravează situația întregii familii⁴. Potrivit datelor *Recensământului populației și locuințelor din ianuarie 1992*, dintr-un total de 201,2 mii nuclee familiale de salariați cu patru și mai mulți copii, 148,2 mii (aproximativ 73%) aveau în structura lor una sau cel mult două

⁴ Valorile nivelurilor minime de trai arată că, în cazul familiilor de salariați, al patrulea copil înseamnă o creștere a cheltuielilor minime cu 14,3%, al cincilea - cu 12,5% ș.a.m.d., în timp ce contribuția alocației pentru copii la un venit salarial mediu net a oscilat, după 1991, în jurul a 3%.

persoane active, ceea ce înseamnă un aport de venituri insuficient pentru acoperirea nevoilor elementare de consum.

Cu o contribuție însemnată la creșterea numărului copiilor cu dificultăți se înscriu și familiile de agricultori individuali. La începutul anului 1992, cuplurile de agricultori individuali cu trei și mai mulți copii, împreună cu nucleeele monoparentale de aceeași categorie cu mai mult de un copil au reprezentat aproape 9% din totalul familiilor supuse analizei. În ansamblul familiilor de țărani individuali cu copii, cele două tipuri de nucleee, menționate mai sus, au constituit aproape o treime (32,2%).

Într-o situație nefericită se află și copiii ai căror părinți sunt șomeri sau pensionari. Potrivit recensământului amintit, la începutul anului 1992, din totalul cuplurilor de pensionari cu copii în întreținere (637,8 mii), 8,6% (55,1 mii cupluri) nu aveau nici o persoană activă și alții își durau existența pe veniturile din pensie, iar 34,8% (aproape 222 mii) cumulau și veniturile unei singure persoane active. Nucleeele monoparentale de pensionari cu copii se prezentau într-o situație și mai grea; la data recensământului, în totalul familiilor aflate în această situație și având copii, 27,7% nu beneficiau de nici o persoană activă, iar 72,2% se bucurau de aportul unei singure persoane.

Împrumuturile constituie una din soluțiile la care recurg familiile cu mai mulți copii în întreținere pentru a face față cheltuielilor impuse de asigurarea anumitor bunuri și servicii strict necesare. Din ancheta sociologică efectuată de ICCV în iulie 1994, rezultă că peste 80% din nucleeele familiale cu trei și mai mulți copii în întreținere, precum și din familiile monoparentale cu mai mult de un copil recurg (des sau rar) la împrumuturi, iar cea mai mare parte din acestea (61%) folosesc soluția respectivă în mod frecvent. Evident, acest paliativ nu ușurează, ci complică viața familiilor analizate; de aici și aprecierea a aproape 85% din total că se descurcă mai greu comparativ cu anul 1989.

2. Capitele ale consumului greu afectate de starea de sărăcie

Efectiv, dificultățile familiilor cu copii în întreținere se resimt la toate capitele consumului, dar aspectele cele mai grave, cu consecințe mari pe planul dezvoltării fizice și psihice, **sunt întâlnite la consumul alimentar**. Circa o treime din familiile cu doi și mai mulți copii cuprinse în eșantionul supus anchetei sociologice efectuate în iulie 1994 considerau că cea mai importantă problemă a lor este mănecarea. Din investigații făcute de echipe de cercetători din ICCV într-un număr de familii nevoiașe rezultă că *malnutriția* și *subnutriția* sunt realități ale vieții acestor familii; carnea și produsele din carne, laptele și produsele lactate, ouăle și fructele sunt prezente foarte rar, în cantități mici sau lipsesc, demult timp, din hrana unui număr însemnat de familii. Însăși dinamica, după 1990, a datelor statistice referitoare la

consumul mediu anual pe locuitor la mai toate grupele de produse alimentare menționate este relevatoare în acest sens. Bunăoară, la carne și la produse din carne, alimente cu aport însemnat de proteine, în anii 1991-1994 s-a manifestat clar o scădere dramatică a consumului mediu pe locuitor: de la 61 kg în 1990, la 54,4 kg în 1991 și la 45,7 kg în 1992 (în următorii doi ani, consumul mediu la aceste produse a rămas aproximativ egal cu cel din 1992: 47,7 kg în 1993 și 45,5 kg în 1994). Diminuarea atât de puternică a mediei consumului⁵ la aceste produse, ca și la altele, nu putea să rezulte, în principal, decât din deteriorarea consumului familiilor la care a crescut diferența nefavorabilă dintre venituri și necesarul de resurse pentru acoperirea nevoilor de consum.

Or, amploarea acestei diferențe în fiecare familie se află într-o relație directă cu numărul membrilor săi (număr total dependent de copiii aflați în întreținere) și într-o relație inversă cu mărimea veniturilor sale.

Din compararea consumului mediu anual pe locuitor, din ultimii ani, la o serie de grupe de produse alimentare cu *structura cheltuielilor de consum* în anii vizați rezultă un paradox care constă în faptul că, deși la multe grupe de produse alimentare, cantitatea medie consumată a scăzut, ponderea cheltuielilor de consum alimentar și de băuturi s-a mărit în fiecare an, crescând - în cazul familiilor de salariați de la - 49,4%, în 1990, la 60%, în 1994 (situație menținută și în 1995-59,8%⁶). Una din explicații o constituie creșterea mai accentuată a prețurilor la mărfurile alimentare, comparativ cu mărfurile nealimentare și cu serviciile, și deci alocarea - în medie - de sume mai mari pentru cantități mai mici de produse, dar și diminuarea sau eliminarea unor cheltuieli făcute pentru satisfacerea acelor nevoi de consum care nu se înscriu în zona cerințelor vitale.

Evident, creșterea ponderii cheltuielilor pentru procurarea de mărfuri alimentare și de băuturi a însemnat diminuarea ponderii altor cheltuieli, iar în cazul familiilor nevoiașe, cu venituri mici și foarte mici, aceasta și-a găsit expresia în micșorarea sau chiar eliminarea unor cheltuieli care nu sunt presante, între care se înscriu cele care privesc dotarea gospodăriei cu bunuri de folosință îndelungată⁷, asigurarea de îmbrăcăminte și încălțăminte noi și mai ales instruirea și educația, fapt ce a afectat și îi afectează, în principal, pe copii. Privarea copiilor de pregătirea culturală, privare care în multe familii înseamnă renunțarea și la învățământul primar, reprezintă un dezavantaj enorm pentru integrarea în viața socială, pentru încadrarea în activitate. Problema devine deosebit de gravă în perspectiva diminuării

---

⁵ A se vedea *Anuarul statistic al României 1995*, București, Comisia Națională pentru Statistică, 1996, p. 201.

⁶ .*. *Veniturile, cheltuielile și consumurile populației în anul 1995*, în *Buletinul Comisiei Naționale pentru Statistică*, nr.1-2/1995.

⁷ Deși multe din familiile avute în vedere nu au televizor, din cauza presiunii problemelor alimentare, foarte puțini fac din aceasta o preocupare principală.

efortului fizic în toate activitățile și a integrării României în Uniunea Europeană; procesul de integrare menționat va înăspri mult condițiile de pe piața forței de muncă.

Lipsurile materiale pe care le cunosc cele mai multe din familiile cu număr mare de copii în întreținere, ca și discernământul scăzut al copiilor lipsiți sau cu un grad scăzut de instruire, la care - în multe cazuri - se adaugă inspirația oferită de modelele negative ale persoanelor adulte din familie sau din microcolectivitățile în care trăiesc, favorizează comportamentele deviate. Orientarea spre acte antisociale este legată și de existența în cazul acestora a unui timp liber supradimensionat, pentru care nu sunt modalități admise de folosire, iar cele existente sunt inaccesibile sau greu accesibile.

Condițiile de trai ale multora din familiile cu număr mare de copii sunt agravate de situația spațiului de locuit, acesta fiind, în general, insuficient, prost echipat și uneori insalubru. Potrivit datelor *Recensământului populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992* (p.472 din vol.III *Clădiri, locuințe, gospodării*), la data respectivă, peste 4% din populația țării dispunea de un spațiu de locuit care se situa sub 7 m.p. pe persoană, iar o parte din populația, inclusă în acest procent (circa o pătrime), avea la dispoziție⁸ în jur de 5 m.p. Sub acest aspect este grăitor însuși faptul că peste un sfert (25,3%) din exponenții familiilor numeroase cuprinse în eșantionul investigat în iulie 1994 arătau că situația locuinței reprezintă o sursă importantă de nemulțumire. Nemulțumirea își are cauza nu numai în suprafața locuibilă redusă, ci și în lipsa unor dotări (iluminat electric, apă curentă, canalizare, încălzire centrală etc.), care sunt menite să asigure confort, sau chiar în starea improprie pentru locuit.

*

Dimensiunile pe care le cunoaște sărăcia în rândul copiilor și consecințele acesteia reprezintă probleme majore ale prezentului și ale viitorului. Asumarea unui grad ridicat de responsabilitate din partea statului, a societății civile și a familiei, față de acest segment al populației, de a cărei calitate vor depinde, în viitor, calitatea vieții întregii populații autohtone și poziția României în lume, este dependentă, în cel mai înalt grad, de grija manifestată de părinți față de viața copiilor lor, de potențialul economic al țării, dar și de modul cum se redistribuie resursele.

În ceea ce privește condițiile de viață ale copiilor ni se pare oportun să subliniem rolul principal al părinților, indiferent de gradul de pregătire a acestora și de numărul de copii în întreținere. Realitatea arată că cei mai mulți părinți dau dovadă de responsabilitate ridicată pentru dezvoltare armonioasă fizică și psihică a

⁸ Modificările survenite, după 1989, în regimul construcției și asigurării de locuințe n-au avut, până în prezent, efect pozitiv asupra situației menționate, ci, dimpotrivă.

copiilor lor. Nu în puține cazuri, atingerea unui asemenea obiectiv se realizează în luptă cu dificultăți mari și frecvente, între care insuficiența disponibilităților bănești, procurarea cu mari greutatea a unor produse (ca, de exemplu, lapte și produse lactate), plata unor ore de pregătire suplimentară (limbi străine, muzică, balet și anumite materii școlare la care se dorește aprofundarea ș.a.). Lipsa de grijă pentru copii este caracteristică unui număr mic de părinți și mai ales de tați. Oricât de puține ar fi aceste cazuri, autoritățile locale, societatea civilă, școala au datoria să intervină pentru a înlătura indiferența părinților și a-i determina să-și îndeplinească, cu seriozitate și răspundere, rolul pe care îl au, în mod normal.

Fiind vorba de copii - total nevinovați de eventuala situație grea pe care ar trebui s-o suporte -, atât pentru a suplini resursele părinților, cel mai adesea insuficiente pentru a satisface, la un nivel corespunzător, nevoile de consum ale mai multor copii, cât și pentru a nu-i lăsa pe aceștia pradă nepăsării unora din părinți, autoritățile locale, instituțiile non-guvernamentale pot interveni cu resurse în vederea normalizării condițiilor de viață. Aceste resurse pot să fie financiare sau materiale (mâncare la cantine, îngrijire în cămine, asistență medicală ș.a.).

Ajutorul social, acordat la ora actuală tuturor familiilor situate sub un anumit nivel de venituri, ar contribui la o mai bună soluționare a problemelor de viață ale copiilor din familiile numeroase dacă ar avea ca un prim criteriu de mărime numărul copiilor în întreținere; pentru a se evita parazitismul părinților din familiile cu mulți copii, acordarea de ajutoare sporite pentru fiecare copil întreținut trebuie să fie condiționată de interesul tatălui pentru a desfășura o activitate, excepție făcând, bineînțeles, familiile în care acesta este invalid sau a decedat.

În școli și mai ales în învățământul liceal, pentru a rezista efortului s-ar impune ca elevii proveniți din familiile sărace să beneficieze de burse chiar dacă nu se înscriu printre cei cu rezultate la învățătură. O variantă și mai potrivită și valabilă pentru toți copiii care provin din aceste familii ar fi asigurarea, în mod gratuit, de locuri în internate și de mâncare la cantine. În afară de un plafon maxim de venituri ale familiei, o altă condiție pentru asigurarea acestor gratuități ar trebui să fie promovarea fiecărui an de învățământ, excluderea de la acest drept a celor repetenți.

Resursele limitate ale statului, fapt datorat, între altele, proastei administrări a multora din societățile comerciale cu capital majoritar de stat, evaziunii fiscale ș.a. fac necesară participarea firmelor particulare la susținerea materială a unor elevi (și studenți). Pentru aceasta se impune ca statul să recurgă la mijloace cât mai variate în vederea stimulării firmelor respective pentru a-și asuma asemenea responsabilități.

Rezolvarea problemelor referitoare la evoluția armonioasă a copiilor din țara noastră este o sarcină națională care nu trebuie amânată, având în vedere rolul pe care îl au aceștia în soluționarea problemelor pe care le va ridica viața în viitor.

Dificultățile ce decurg din limitele resurselor nu pot constitui o justificare a menținerii situației actuale. Se impune o redistribuire a resurselor existente astfel încât tinerii din familiile numeroase să se înscrie printre segmentele de populație cele mai puțin dezavantajate. Privind lucrurile pe ansamblul copiilor care beneficiază de alocație de stat, se poate spune că pentru unii (este adevărat nu pentru mulți) veniturile părinților sunt suficiente pentru a le asigura un nivel de trai ridicat și prin urmare această alocație este de prisos, pe când pentru alții, datorită mărimii sale, alocația nu modifică cu nimic condițiile vitrege de viață. Deci o anumită schimbare pozitivă ar putea rezulta din însuși modul cum se redistribuie fondul total de alocații pentru copii. De aici rezultă că modificarea, în sens pozitiv, a situației copiilor din familiile numeroase este posibilă, dacă această situație devine un obiectiv esențial al politicii sociale.